

Waterschappen

Een inleiding / kennismaking / handreiking

Begripsbepalingen:

Zijlvest = publieke organisatie in de provincie Groningen belast met de afvoer van overtollig water.

Dijkrecht = publieke organisatie belast met het toezicht op zee- en kanaaldijken (soms ook belast met de afvoer van overtollig water).

Waterschap = publieke organisatie belast met 1° de afvoer van overtollig water van haar beheersgebied; en/of 2° de verdediging van (cultuur)land tegen (zee)water.

Waterschap Hunsingo (1854) 1856-1994.

Waterschap Westerkwartier (1861) 1864-1994.

Waterschap Fivelingo (1869) 1871-1986; deel van waterschap Eemzijlvest 1986-1999.

Waterschap Electra 1915-1994.

Waterschap Ommelanderzeedijk (1967) 1968-1994.

Waterschap Noordenveld 1956-1994.

Waterschap Noorderzijlvest 1995-2000-nu

N.A.P. = Normaal Amsterdams Peil¹

Mr. S.J. Fockema Andreae², eerst archivaris en later secretaris van het hoogheemraadschap van Rijnland, heeft in een boekje getiteld 'Willem I en de Hollandse hoogheemraadschappen'³ een beredeneerd overzicht gepubliceerd van de totstandkoming van verschillende waterstaatswerken, die tussen 1165 en 1230 in het graafschap Holland zijn aangelegd, en die sterk hebben bijgedragen aan de vorming van de hoogheemraadschappen aldaar. Uit die publicatie komt naar voren dat in het graafschap belangrijke werken tot regulering van de aanvoer van binnenlands water en tot verdediging van het binnenland tegen de zoute wateren (de zee) alleen konden worden uitgevoerd met de uitdrukkelijke toestemming en organisatorische steun van de Hollandse graven en zonodig zelfs van het hogere gezag, de keizer. Fockema Andreae laat zien dat de graven als leenmannen van de keizer in het Duitse rijk en daarbuiten kennis hadden opgedaan met de aanleg van soortgelijke werken in Noord-Italië en Zuid-Frankrijk en die kennis in hun thuisland uit welbegrepen eigenbelang graag wilden toepassen.

Het ontstaan van de hoogheemraadschappen in Holland en Utrecht is -door het belang dat regionale en lokale machthebbers bij het behoud en de vermeerdering van de waarde van hun eigen en andermans eigendommen hadden- nauw verbonden met het daar reeds gevestigde overheidsgezag. De hoogheemraadschappen zijn daardoor ingebed in de publiekrechtelijke organisatie in die gewesten.⁴

In het noorden van ons huidige land, dat in de tweede helft van de middeleeuwen een centraal overheidsgezag ontbeerde, laat de vorming van lichamen die uitsluitend met de afvoer van water en de verdediging tegen zout water waren belast zich moeizaam traceren. Ongeveer een eeuw na het ontstaan van organisaties voor de waterstaatszorg in het westen zijn in de ommelanden van Groningen aanwijzingen te vinden betreffende het aanleggen van waterregulerende

¹ Zie over dit begrip: C.C. Geertsema, *De zeeveringen, waterschappen en polders in de provincie Groningen*. 2^e druk Groningen 1910, pag.4 sqq.

² Sybrandus Johannes Fockema Andreae, dissertatie: *Het hoogheemraadschap van Rijnland. Zijn recht en zijn bestuur van den vroegsten tijd tot 1857*. Leiden 1934. F.A. is als rijksarchivaris in Friesland overleden in 1968.

³ Geschreven en uitgegeven ter toelichting van het gedenkteken van Graaf Willem I, geplaatst aan het boezemgemaal van Rijnland te Katwijk aan Zee, in 1954.

⁴ De oorkonde van 11 oktober 1255, waarbij graaf Willem II van Holland een privilege verleende aan de 'heemraden van de Spaarndam', wordt beschouwd als het 'Magna Charta' van het Hoogheemraadschap van Rijnland.

werken. De namen van de Drie Zijlvesten in Delfzijl, het Winsumerzijlvest en het Aduarderzijlvest worden genoemd in de zogenoemde zijlbrieven, waarvan de oudste respectievelijk uit 1317, omstreeks 1323 en 1382 dateren. Zijlbrieven zijn openbare akten die regels en voorschriften omtrent het bestuur van zijlvesten bevatten; bij ontbreken van een met overheidsgezag bekleed persoon zijn deze stukken oorspronkelijk bezegeld door een selecte groep van aanzienlijke landbezitters binnen het zijlvest.

Blijkens de zijlbrieven stonden de zijlvesten sterk onder invloed van de Groninger kloosters, in het bijzonder de belangrijkste mannenkloosters, van Aduard, Oldenklooster, Wittewierum, en Feldwerd; in het Fries-Groningse gebied het klooster Jeruzalem of Gerkesklooster. De abten en het hoogste bestuursecelon hadden doorgaans een goede opleiding achter de rug, kwamen door hun reizen naar het moederklooster met allerlei zaken in aanraking, en waren gewend leiding te geven. Om hun opdracht, het dienen van de Allerhoogste, te kunnen uitvoeren, was het van levensbelang de materiële behoeften van de kloosters te waarborgen.⁵ Ten behoeve van de landbouw en de veeteelt in het algemeen, en in het bijzonder de kloosterbezittingen, uit wier opbrengsten een groot deel van de uitgaven gedekt moest worden, zijn ongetwijfeld onder regie van de kloosteroversten afwateringen aangelegd en verbeterd en zijn zee- en rivierdijken opgeworpen.⁶

Tot de opheffing van de kloosters in 1594 was het dan ook gebruikelijk dat abten en hoge kloosterlingen optraden als voorzitter van zijlvesten. Na 1594 heeft de provincie Groningen als 'rechts' opvolger van de kloosters de benoeming van de overste scheppers van zijlvesten aan zich getrokken; deze 'rechten' zijn in 1659 aan de meestbiedenden verkocht. In het Winsumer zijlvest, later Winsumer- en Schaphalster zijlvest, fungeerde de hofmeester van het klooster Aduard, die het toezicht had op de kloosterschool genaamd de Roodeschool (tussen Bedum en Middelstum), als voorzitter van het bestuur. De benaming van zijn functie is via hoffmeister, hovemester en hoemester geëvolueerd tot 'hoofmeester', waarmee de voorzitter van dit zijlvest tot 1856 is aangeduid.

In de tweede helft van de negentiende eeuw heeft de rijksarchivaris in de provincie Groningen met steun van gedeputeerde staten geprobeerd de archieven van de zijlvesten in het depot van het rijksarchief bijeen te brengen en daar te bewaren; in 1899 zijn de meeste archieven naar Groningen overgebracht en is hun inhoud beschreven. Het waterschap Hunsingo was niet bereid zijn oude archieven af te staan; ten behoeve van een goede bewaring is in 1901 een 'brandvrij' archieflokaal aan het waterschapshuis gebouwd en is in 1905 een inventaris (=beredeneerd overzicht van de inhoud van het archief) gepubliceerd.⁷

De gezamenlijke archieven van zijlvesten en dijkrechten zijn in een joint venture van het rijksarchief in de provincie Groningen en het waterschap Hunsingo in 1994 opnieuw beschreven.⁸

⁵ De wijd verspreide notie dat de grote kloosters honderden monniken of kloosterlingen telden, verdient een krachtige bestrijding. De basis-eenheid voor de stichting van een klooster is doorgaans 12 monniken; een getal van 24 monniken, d.w.z. mannen die zich hebben verbonden tot het naleven der kloostergeloften, is uitzonderlijk. Alle geprofeste monniken moeten immers volledig worden onderhouden. Samen met het voortdurende onderhoud, bouw, ver- en herbouw van de kerk en het kloostercomplex, de inrichting en de instandhouding betekende dat voor een klooster een enorme last. Zie (o.a.): J.A. Mol, *Het uithofstelsel van het koorherenklooster Bergum in Friesland*. In: *Historisch-Geografisch tijdschrift*, 22^e jg no.3 (2004), p.73-85.

⁶ In het protocol van handelingen van het Gerecht van Selwerd van 1595 wordt een commissie-ad hoc, bestaande uit de afgezette abten van drie Groninger kloosters, genoemd, die advies moet uitbrengen bij het herstel van een zijl.

⁷ P.H. Meekhoff Doornbosch, *Catalogus [lees: Verzamelinventaris] van de archieven der zijlvesten en dijkrechten, welke thans het waterschap Hunsingo vormen*. Groningen 1905.

⁸ A.L. Hempenius en C. Tromp, *Inventaris van archieven van zijlvesten en dijkrechten*. Groningen 1994.

Afgezien van afzonderlijk bewaarde losse stukken kan het wezen van de zijlvesten het beste worden begrepen uit de resoluties (= de besluiten) van hun besturen, die (wat de eerdergenoemde zijlvesten betreft) vanaf 1615, 1616 en 1670 zijn bewaard.

De (vijftien) Groninger zijlvesten, die wat hun taak betreft min of meer gelijksoortig waren, waren in hun bestuurssamenstelling en hun taakuitoefening geenszins gelijk. De zijlvesten kunnen dan ook behalve in zeer algemene zin niet over één kam geschoren worden. Ik zal u daarmee verder niet vermoeien.

De hoofdtaak van de zijlvesten bestond in de afvoer van overtollig water in hun beheersgebied. Incidenteel behartigden zij ook belangen van de verdediging tegen de zee, vooral wanneer de dijkrechten in de zijlvesten waren opgegaan. In lange droge zomers lieten ze wel eens water uit het omringend gebied binnen⁹, maar overigens koesterden ze hun eigen grenzen.

**

‘Waarover spraken zij?’

Om u een beeld te geven van de zaken waarmee het bestuur van een zijlvest zich bezig hield geeft ik een overzicht van behandelde onderwerpen, die zijn opgetekend in het eerste resolutieboek van het Winsumer- en Schaphalster zijlvest (1616-1630):

- Vaststelling van vergaderdata en –plaatsen (Onderdendam, Winsum¹⁰ en elders).
- Benoemingen van de secretaris, de zijlvesterbode, de timmerman¹¹, de waarman (toezichthouder bij de Winsumerzijl en de Schaphalsterzijl).
- Aanwijzing van delegaties en commissies.
- Afrekening met de zijlvesterbode en de herbergier.
- Vorming van het bestuur: toelating en aanzwering van zijlrechters¹².
- Toelating en installatie van de hoofmeester.
- Aankoop van het nieuwe huis van de herbergier Remmo Ottens: het zijlvesterhuis (1621).
- Verlening van subsidies aan de onderhoudsplichtigen¹³ van de brug te Onderdendam en aan de overtochten (overtomen) de Rollen (bij Ruischerbrug), Oosterdijkshorn, Bedum, Onderdendam.
- Verlening van vergunning voor een vonder over de Delthe, dam met duiker in tochtsloot.
- Aanleg van het Menkeweesterverlaat ten noorden van Onderdendam¹⁴.
- Onderhoud van de zijlen, nl. Winsumerzijl ten zuiden van Winsum aan een toen nog bestaande bocht van het Reitdiep, en de Schaphalsterzijl ten westen van Winsum, het zijldiep, de Lutkehuisterbrug over het Winsumerzijldiep¹⁵.
- Verhuur / verpachting van groenland bij de zijlen en te Onderdendam.
- Beramen (begroten) en uitschrijven van zijlschot (‘waterschapsbelasting’).
- Innemen en nazien van de rekening van de hoofmeester; afrekening met de erfgenamen; onderzoek naar afgedwaalde archiefstukken.
- Bestelling van een archiefkist (1617).

⁹ In de resoluties van burgemeesters en raad van de stad Groningen zijn gegevens te vinden over het instromen van grachtwater in het (nu gedempte) Boterdiep en daardoor naar het lage land van Zuidwolde en Bedum; daartoe moest de afsluitende dam ter plaatse van de huidige BIM-bezinepomp worden geopend.

¹⁰ Te Winsum in ‘het Huys te Gennip’ en in ‘de Gouden Karper’. Bij de zijlen werd vergaderd in het huis van de waarman.

¹¹ Beide zijlen waren toen nog van hout!

¹² Steeds op 1 mei van de oneven jaren.

¹³ Zeer veel objecten waren in onderhoud bij aanzwettenden (vooral hoofdwatergangen) en belanghebbenden; de kosten van onderhoud van de brug te Onderdendam werden gedragen door ingelanden ten noorden van de brug tot aan het dorp Rottum toe.

¹⁴ Het Menkeweesterverlaat diende om het water op het Hogeland vast te houden en de aan- en afvoer te water van benodigdheden voor en producten van de boeren te waarborgen. Het verlaat is omstreeks 1795 buiten werking geraakt; overblijfsel is het hoogholtje over het Warffumermaar naar het ten westen ervan staande huis.

¹⁵ De aanleg van het zijldiep van Winsum tot Schaphalsterzijl heeft omstreeks 1460 plaats gehad. Daarbij moet een til of brug gelegd zijn voor de bezitter van de boerderij Lutkehuizen ten noorden van het diep, die afgesneden werd van zijn land ten zuiden van het diep.

- Uitvaardiging van ge- en verboden; beslissing op ingekomen rekestten.
- Uitspraken in geschillen; behandeling van hoger beroep van een ander zijlvest.
Kortom, zo te zien (bijna) geen nieuws onder de zon.

**

In 1795 zijn de zijlvesten, in navolging van andere openbare besturen, het doelwit geworden van de revolutionaire beweging, die de republiek der verenigde Nederlanden en de provincie Groningen overspoelde. De oude besturen werden rauwelijks afgezet¹⁶; de nieuwe besturen werden verkleind, alle franje werd afgeschaft en de uitvoering van werken werd op een laag pitje gezet. Dit minimalistische regime heeft de zijlvesten geen goed gedaan. Ternauwernood zijn de zijlvesten in de zgn. Franse Tijd blijven bestaan.

Naast de zijlvesten hebben in het gebied van de provincie Groningen ongeveer vijftig dijkrechten bestaan. Het waren organisaties die toezicht uitoefenden op het onderhoud van de dijken langs de Waddenzee, het Reitdiep en (soms) kanaaldijken in de veenkoloniën. De dijkrechten zijn waarschijnlijk afgesplitst uit de kerspelen, die niet-kerkelijke taken in de parochies als het onderhoud van openbare ruimten in de dorpen en de inning van belasting uitvoerden.

De eigenaardige organisatie van de dijkrechten, enkel bestaande uit een commissie uit en door de ingelanden gekozen, is mede debet geweest aan de dijkdoorbraken ten gevolge van de zogenoemde St.Maartensvloed op 11, 12 en 13 november 1686 en de Kerstvloed van 1717. Na beide vloeden zijn de dijken onder leiding van de provincie als oppertoezichthouder hersteld en waar nodig verhoogd en vernieuwd. De dijkrecht-organisatie is echter ongemoeid gelaten. In 1810 heeft het Landsbestuur met een Dijkwet geprobeerd de dijkrechten een groter financieel draagvlak te verschaffen en ze met toezichthoudende organen in de vorm van ringcommissies te versterken; dit is door onvoldoende sturing falikant mislukt: de Dijkwet van 1810 is in 1835 ingetrokken.

Na 1823, toen de bestuursinrichting in de zijlvesten van vóór 1795 weer is ingevoerd, bleken de oude lichamen met hun beperkte reglementering niet in staat oplossingen te vinden en uit te werken om de toenemende wateroverlast van de provincie het hoofd te bieden.

Het provinciaal bestuur achtte zich echter niet bevoegd in de organisatie van de zijlvesten te roeren, zodat alles bij het oude bleef. Het wachten was op een aanwijzing van een hogere orde, waardoor de provincie de bijl kon zetten in de overleefde structuren. De Grondwet van 1848 bevatte zo'n aanwijzing: daarin was een artikel opgenomen dat provinciale staten de bevoegdheid verleende waterschappen op te richten, te reglementeren en op te heffen. In het kader van de verbetering van de waterstaat in de gehele provincie, bestaande uit werken als de aanleg van het Eemskanaal (1872) en de afsluiting van het Reitdiep (1878), is door provinciale staten en de uit de staten gevormde commissies met grote ijver gewerkt aan de oprichting en reglementering van een netwerk van grote waterschappen. Tot de eerste waterschappen behoorden de Noordpolder, de Uithuizerpolder, de Oostpolder en Hunsingo (1856). Het laatstgenoemde waterschap was een vereniging van het Winsumer- en Schaphalster zijlvest, het Schouwerzijlvest, het Houwerzijlvest en het Wetsingerzijlvest; het vestigde zich in het Zijlvesterhuis te Onderdendam en stond tot 1874 onder leiding van mr A.J. van Roijen, notaris aldaar.

De oprichting van het waterschap Westerkwartier, eveneens een samenvoeging van zijlvesten, ging niet van een leien dakje. Enerzijds wensten de landbezitters in het zogenoemde Munnikezijlvest met een gezamenlijke afwatering via de Lauwers op de Lauwerszee niet opgenomen te worden in een waterschap met een geheel andere afwatering, anderzijds

¹⁶ Door het verslag van de 'afzettings' vergadering in Onderdendam weten we wat de gang van zaken bij de toelating van het bestuur van het Winsumer- en Schaphalster zijlvest inhield.

beweerden de landbezitters in de 'bron'gebieden van het Aduarderdiep in de provincie Drenthe niet gehouden te zijn aan het betalen van een bijdrage aan het Groningse waterschap. Deze perikelen hebben ertoe geleid dat het waterschap Westerkwartier in een verkleinde vorm in 1863 is gereglementeerd en het reglement in 1864 in werking is getreden.

De ontmanteling van het Zijlvest der Drie Delfzijlen heeft in samenhang met de aanleg van het grote scheepvaartkanaal van Groningen naar Delfzijl haar beslag gekregen; het deel ten noorden van het Eemskanaal kreeg de naam Fivelingo, het deel ten zuiden ervan Duurswold (1871).

Bij de oprichting en reglementering van de boezemwaterschappen is in samenhang met de uitvoering van grote werken door de provincie geprobeerd werken van regionaal belang in en door de waterschappen te doen uitvoeren. Voorafgaande aan het reglement voor Hunsingo is een lijst met 21 werken in de eerste categorie en 18 in de tweede categorie opgenomen; deze werken zijn op één na uitgevoerd.¹⁷ De voornaamste werken waren de aanleg van het huidige Hunsingokanaal met de Hunsingosluis ten noorden van Zoutkamp en de ontmanteling van het Bedumerverlaat.

In het op te richten waterschap Westerkwartier was in 1857 voorzien in de uitvoering van 14 werken in de eerste categorie en tien werken in de tweede categorie, waarvan de kosten op een bedrag van f 780.000 waren geraamd. Bij de uiteindelijke oprichting en reglementering (1861 & 1863) is het waterschap belast met de uitvoering van een betrekkelijk klein aantal werken, die in negen nummers waren omschreven. Ingevolge deze opdracht is o.a. een nieuwe sluis te Aduarderszijl gebouwd; de Kommerzijl, die een bottleneck was geworden, is pas in 1883 ontmanteld.

Het reglement voor het waterschap Fivelingo (1871) bevat in art.4 een hele reeks van werken van plaatselijk belang, voornamelijk bestaande uit (achterstallig) onderhoudswerk.

Ongeveer een eeuw lang hebben de waterschappen in het gebied van Noorderzijlvest in betrekkelijke anonimiteit gewerkt aan de afvoer van het overtollige water in hun gebied. Het waren in de beste zin des woords 'boeren'republieken¹⁸ met een bestuur van landbouwers en veetelers, bijgestaan door een zeer klein ambtelijk apparaat, namelijk een secretaris, een ontvanger en een deskundige of waterbouwkundige. Tot omstreeks 1950 waren dat geen full time betrekkingen; in Westerkwartier zijn de waterbouwkundigen D. van Dijk en Y. Bakker van 1944 tot 1946 resp. 1946 tot 1962 tegelijk secretaris geweest.

De waterschappen Hunsingo en Westerkwartier [en Fivelingo] waren wat de interne indeling en organisatie betreft niet goed vergelijkbaar. Hunsingo had in 1856 een vlaktemaat van 35.000 ha en is geëindigd met een grootte van 57.000 ha. Westerkwartier begon met 28.000 ha en is geëindigd met 40.000 ha [Fivelingo omvatte 16.000 ha]. Mede door de uitvoering van grote werken na 1856 had Hunsingo het beheer over een omvangrijk stelsel van kanalen, vaarten en hoofdwatgangen, en ongeveer zestig bruggen.

Westerkwartier beheerde bij de oprichting het Aduarderdiep, de Zuidwending, de Kommerzijlsterbinnenrijt, het Kommerzijlsterdiep, het Niehoofsterdiep, het Saaksumerdiepje, het Niezijlsterdiep, het Hoerediep en het Lettelberterdiep. In de negentiende en twintigste eeuw heeft het waterschap één kanaal, de Matsloot in de gemeenten Leek en Marum, aangelegd; andere kanalen zijn van gemeenten en de provincie overgenomen.

De rustige voortgang van het waterschapswezen weerspiegelt zich in de reglementering: Hunsingo en Fivelingo kregen in 1894 en daarna pas in 1961 een geheel nieuw reglement, Westerkwartier volgde in 1896, 1911 en 1918, en vervolgens pas in 1969. Geleidelijk aan is bij

¹⁷ Zie: T. Veenstra en A.L. Hempenius, Hunsingo 1856-1994, p.151-155.

¹⁸ Bij de plannen tot oprichting van een Waterschapsbank (1954) is door tegenstanders o.a. de leus 'Boerengeld moet in boerenhand blijven' gehanteerd!

de waterschappen door vermeerdering en verandering van werkzaamheden in en na de Tweede Wereldoorlog behoefte ontstaan aan uitbreiding van personeel in binnen- en buitendienst, waarvoor ondermeer waterschapshuizen en werkplaatsen moesten worden gebouwd. Hunsingo bezat reeds vanaf de oprichting het huis van het Winsumer- en Schaphalster zijlvest, dat evenwel pas in 1941 de centrale plaats van de administratie is geworden. Westerkwartier nam in 1908 een eigen gebouw in Zuidhorn voor de bestuursvergaderingen in gebruik, dat tot 1970 ook als dienstwoning van de secretaris fungeerde. Fivelingo kocht in 1947 een huis aan de Stationsweg te Appingedam, dat in 1970 ten behoeve van de administratie is uitgebreid. De in het oog lopende uitbreidingen van werkzaamheden van de administratie en de technische dienst kwamen bij Hunsingo tot stand na 1967, door 1° de oprichting van het dijkwaterschap Ommelanderzeedijk en de overneming van het beheer van de zee- en slaperdijken van de aan de Lauwerszee grenzende kustwaterschappen, 2° de opheffing van een veertigtal kleine waterschappen, 3° het ter hand nemen van de zuivering van afvalwater¹⁹ en 4° de invoering van een omslag over de gebouwde eigendommen. In de waterschappen Westerkwartier en Fivelingo, beide veel kleiner dan Hunsingo, is de personeelsformatie altijd klein gebleven: eind 1994 telde Westerkwartier in de 'binnen'dienst achttien medewerkers, Hunsingo tweemaal zo veel.

Het waterschap Westerkwartier heeft omstreeks 1867 en nogmaals kort na 1900 geprobeerd de Drentse gronden in zijn gebied op te nemen in een nieuw waterschap 'de Aduarder- en Kommerzijlen', maar is door tegenwerking op verschillende niveaus in die pogingen blijven steken. Moest het bestuur al met lede ogen aanzien dat een klein gebied ten zuiden van de Paterswoldsedijk en ten westen van het Noord-Willemskanaal (waterschap 'het Oosterland' in de gemeenten Haren en Eelde) in 1915 afwatering naar het Paterswoldsemeer en daardoor indirect naar de boezem van Westerkwartier kreeg, de oprichting van de Drentse waterschappen de Peizer- en Eeldermeden respectievelijk Matsloot-Roderwolde in 1928 en 1933 bracht de problematiek van de steeds toenemende afvoer van het Drentse water naar de waterschappen Westerkwartier en Electra opnieuw in de belangstelling. Met veel moeite is het Westerkwartier gelukt wijziging van het reglement voor de beide waterschappen te bewerkstelligen, waardoor deze vanaf 1937 jaarlijks een bijdrage aan het waterschap Westerkwartier voor de kosten van doorvoer van hun water (ook wel genoemd: afstroomrechten) hebben betaald.

Het nog altijd groter wordende waterbezwaar bracht Westerkwartier er in 1950 toe het provinciaal bestuur van Groningen te vragen stappen bij hetzelfde college in Drenthe te ondernemen om de oprichting te bewerken van een waterschap dat het gehele Drentse gebied binnen het afstromingsgebied van Electra omvatte. Groot was de teleurstelling van Westerkwartier, Electra en ook Hunsingo, toen in het ontwerp-reglement voor het waterschap Noordenveld (1956) niet werd gerept van het betalen van een bijdrage. Provinciale staten van Drenthe bleken niet gevoelig voor de argumentatie van de Groninger waterschappen en de voorzitter van het waterschap Noordenveld [T.E. Willems!] gooide daarna nog eens olie op het vuur met de opmerking dat Drenthe wel voor de aanvoer van water zou zorgen.

In verband met de kosten van de afsluiting van de Lauwerszee, die voor een deel op het waterschap Electra en daardoor indirect op zijn stroomgebied werden afgewenteld, is in 1971 overleg op gang gekomen tussen de betreffende waterschappen, dat in 1985 heeft geleid tot een finale verrekening tussen de waterschappen Noordenveld, Westerkwartier, Hunsingo en Electra. Hangende het overleg waren de waterschappen Peizer- en Eeldermeden en Matsloot-Roderwolde in staat van opheffing gebracht; de opheffing is definitief geworden in 1984.

¹⁹ Het waterschap Hunsingo heeft de zuivering van afvalwater zelf ter hand genomen. Omdat de overige boezemwaterschappen dit niet als een waterschapstaak zagen, heeft de provincie Groningen alle werken overgenomen. Hunsingo heeft in 1971 en 1972 een omslag Zuiveringslasten ingevoerd; vanaf 1973 is dit de omslag 'gebouwd' (over huizen, kantoren, bedrijfsruimten enz.) geworden.

De verrekening tussen de waterschappen maakte de weg vrij voor een unieke niet-stemgerechtigde vertegenwoordiging van het waterschap Noordenveld in het bestuur van Electra.

Vanaf de jaren zestig zijn de kosten van de waterschappen door een veelheid van factoren²⁰ in rap tempo toegenomen, waardoor de burger [tegenover de eigenaren en bezitters van landelijke eigendommen] door lastenverzwaring en –spreiding veel meer dan voorheen met het waterschapswezen te maken kreeg.

Bij besluit van de Minister van Verkeer en Waterstaat van 19 november 1968 is een breed opgezette commissie, de zgn. Studiecommissie Waterschappen [ook wel aangeduid met ‘Diepdelvers’] benoemd, die in de jaren 1968-1974 het waterschapswezen tegen het licht heeft gehouden. Aan de commissie was opgedragen *‘functie en structuur van de waterschappen te onderzoeken, daarbij mede de verhouding van deze instellingen tot andere openbare lichamen in aanmerking nemend, en dienaangaande aanbevelingen te doen’*. Het rapport van de commissie heet *‘Het waterschap en zijn toekomst’*. ’s-Gravenhage 1974. Punt 1 van de Samenvatting van het rapport luidt: ‘De Studiecommissie Waterschappen is van oordeel, dat de plaatselijke en regionale waterstaatszorg ook in de toekomst door in die zorg gespecialiseerde lichamen, d.w.z. waterschappen, dient te worden uitgeoefend’.

De Slotopmerking van Bijlage 5. De historische ontwikkeling van de waterschappen. luidt: ‘Het onderzoek naar de geschiedenis van het waterschapswezen vestigt de overtuiging, dat het waterschapsinstituut steeds kind van zijn tijd is geweest. Het heden blijkt duidelijk te wortelen in het verleden. Hoe de toekomst in het heden zal wortelen, zal die toekomst zelf leren.’

In 1977 heeft de Tweede Kamer de conclusies van het rapport van de Studiecommissie vergaand onderschreven.

Na de totstandkoming van de Waterschapswet (1992) is de opheffing van waterschappen met een bijzondere taak en de vorming van grote en krachtige waterschappen in een stroomversnelling gekomen. In Groningen en Drenthe is een belangrijk struikelblok, de overschrijding van de provinciegrenzen, genomen door de oprichting van het waterschap Dollardzijlvest (1992). In 1995 zijn de waterschappen Hunze en Aa resp. Noorderzijlvest (I) gevolgd. Noorderzijlvest is de rechtsopvolger van de waterschappen Noordenveld, Westerkwartier, Hunsingo, Ommelanderzeedijk en Electra.

In 2000 heeft de inhaalslag met de incorporatie van de zuiveringstaak haar beslag gekregen. Daarbij zijn het waterschap Zuiveringsschap Drenthe en de provinciale instelling Zuiveringsbeheer Provincie Groningen (ZPG) opgeheven resp. ontbonden, en zijn hun taken toegeedeeld aan de waterschappen Hunze en Aa’s, gevestigd te Veendam, en Noorderzijlvest (II), gevestigd te Groningen.

Het waterschap Hunze en Aa is met Dollardzijlvest samengevoegd met de naam Hunze en Aa’s; het waterschap Eemzijlvest, een eerdere samenvoeging van de waterschappen Fivelingo, Duurswold en Oldambt, is opgesplitst: het gebied van het voormalige waterschap Fivelingo is toegevoegd aan Noorderzijlvest, het gebied Duurswold & Oldambt is met Hunze en Aa’s verenigd.

Nov-dec 2004/ 3 jan.2005; aangevuld 17 okt. 2005.

²⁰ O.a. de uitvoering van grote kapitaalwerken als verbeteringsplannen en werken in ruilverkavelingen; vervanging van gemalen van de overgenomen waterschappen; verruiming van aanvoerkanalen naar de gemalen; verbetering en uitbreiding van de schouw over de werken; uitbreiding van de administratie door de papierlawine en vergaande voorschriften voor het financiële beheer, inning van waterschapslasten, enz.; uitbreiding van de personeelsformatie, en van de administratie-, werk- en opslagruimten; algemene kostenstijging en geldontwaarding. Zie b.v. C. de Ranitz en A.L. Hempenius, *Waterbeheer in de twintigste eeuw in de regio Winsum*. in: Winsum, gedenkboek 1982. Groningen 1982, pag.131-134.

A.L. Hempenius

**

Enige (recente) literatuur:

G.A. Coert, *Drenthe en zijn waterschappen. Gedenkboek uitgegeven ter herdenking van het vijftigjarig bestaan van de Drentse Waterschapsbond*. Meppel 1984.

L. Hacquebord en A.L. Hempenius, *Groninger dijken op deltahoogte*. Groningen 1990.

A.L. Hempenius, *Onderdendam, middelpunt van Hunsingo*. Onderdendam 1992.

T. Veenstra en A.L. Hempenius, *Hunsingo 1856-1994*. Onderdendam 1994.

M. Schroor, *Wotter. Waterstaat en waterschappen in de provincie Groningen, 1850-1995*. Groningen 1995.

W.J. de Vries, *Gereguleerde golven. De hervorming van het Groningse waterschapsbestel na de grondwet van 1848 en de reglementering van dit nieuwe bestel tot de waterschapswet van 1992*. Groningen 1999.

E.O. van der Werff en A.L. Hempenius, *Waterschappen in Groningen. Ontwikkelingen tot het jaar 2000*. Bedum 1999.

Nieuwe Groninger Encyclopedie. Groningen 1999. O.a. in voce 'Waterschap' en 'Watermolens', 'Noorderzijlvest'.

**